BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI INKLYUZIV TA’LIMGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Pedagogika fakulteti ,
Maxsus pedagogika kafedrasi v.b. dotsenti
Kobilova Shaxnoza Xudayshukurovna
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-4091-1840
kabilovashaxnoza4@gmail.com +998990191635
Maxsus pedagogika: surdotarjimonlok 24/5 guruh 2-bosqich talabalari
Asqarova Sevinchbonu Olimjon qizi, Axmadova Ruxshona Asqarojanova, Ubaydullayeva Madina Xabibullayevna, Eshbekova Dilbar Abror qizi
eshbekovadilbar189@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ishda bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilingan. Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etishda o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi muhim ahamiyatga ega ekanligi yoritilgan. Oliy ta’lim muassasalarida maxsus fanlar va amaliy mashg‘ulotlarning o‘rni ko‘rsatilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarning ahamiyati asoslangan. Tayyorgarlik jarayonini takomillashtirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, pedagogik shart-sharoitlar, kasbiy kompetensiya, bo‘lajak o‘qituvchi, raqamli texnologiyalar

Аннотация: В данной работе анализируются педагогические условия подготовки будущих учителей к инклюзивному образованию. Подчеркивается важность профессиональных компетенций педагога в организации инклюзивного обучения. Рассматривается роль специальных дисциплин и практических занятий в вузах. Обосновано значение современных педагогических и цифровых технологий. Предложены пути совершенствования процесса подготовки.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагогические условия, профессиональная компетенция, будущий учитель, цифровые технологии

Abstract: This study analyzes the pedagogical conditions for preparing future teachers for inclusive education. It emphasizes the importance of teachers’ professional competencies in organizing inclusive learning. The role of special courses and practical training in higher education institutions is discussed. The significance of modern pedagogical and digital technologies is highlighted. Recommendations for improving the training process are provided.

Keywords: inclusive education, pedagogical conditions, professional competence, future teacher, digital technologies

Kirish

Hozirgi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida inklyuziv ta’limni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Jamiyatda barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ayniqsa alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlash masalasi davlat siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga samarali tayyorlash dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Inklyuziv ta’lim – bu barcha o‘quvchilarni, ularning individual xususiyatlari, jismoniy yoki psixologik holatidan qat’i nazar, yagona ta’lim muhitiga jalb etishni nazarda tutadi. Bunday yondashuv o‘qituvchidan nafaqat chuqur kasbiy bilim, balki yuqori darajadagi pedagogik mahorat, tolerantlik, moslashuvchanlik va individual yondashuvni talab qiladi. Shu sababli, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida inklyuziv ta’lim tamoyillarini chuqur o‘rgatish va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari deganda, avvalo, oliy ta’lim muassasalarida tegishli o‘quv dasturlarini ishlab chiqish, maxsus fanlarni joriy etish, amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash tushuniladi. Bundan tashqari, talabalarni real ta’lim muhitiga yaqin sharoitlarda tayyorlash, ya’ni amaliyot bazalarida inklyuziv sinflarda ishlash tajribasini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Shuningdek, bo‘lajak o‘qituvchilarda inklyuziv kompetensiyalarni rivojlantirish muhim omillardan biridir. Bu esa ularning alohida ehtiyojli o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishi, individual ta’lim rejalari tuzishi hamda differensial yondashuv asosida dars tashkil eta olishini ta’minlaydi. Raqamli texnologiyalar va innovatsion metodlardan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda inklyuziv ta’limni amaliyotga joriy etishda malakali pedagog kadrlarga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Shu sababli, bo‘lajak o‘qituvchilarni bu sohada puxta tayyorlash, ular uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratish va ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu ishning maqsadi - bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning samarali pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash va ularni ta’lim jarayoniga joriy etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlash masalasi so‘nggi yillarda pedagogika sohasidagi dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biriga aylandi. Mazkur mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limning nazariy asoslari, uning tamoyillari va amaliyotga joriy etish mexanizmlari xorijiy hamda mahalliy tadqiqotchilar tomonidan keng o‘rganilgan. Xususan, tadqiqotlarda inklyuziv ta’limning ijtimoiy adolatni ta’minlashdagi o‘rni, barcha bolalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini yaratishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Xorijiy olimlar ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning mazmuni va metodlari, ularda inklyuziv kompetensiyalarni shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Ularda pedagoglarning kasbiy tayyorgarligida tolerantlik, empatiya, individual yondashuv va differensial ta’lim usullarini qo‘llash muhimligi ta’kidlangan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali ta’lim jarayonini samarali tashkil etish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar berilgan.

Mahalliy tadqiqotlarda esa O‘zbekiston ta’lim tizimida inklyuziv ta’limni rivojlantirish, bo‘lajak o‘qituvchilarni ushbu jarayonga tayyorlashning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari o‘rganilgan. Ularda oliy ta’lim muassasalarida maxsus fanlarni joriy etish, amaliyotga yo‘naltirilgan ta’limni kuchaytirish, talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning kompleks pedagogik shart-sharoitlari, ayniqsa ularni raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish masalasi yetarlicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi mazkur muammoni har tomonlama o‘rganishga qaratilgan bir qator ilmiy usullarni o‘z ichiga oladi. Jumladan, nazariy tahlil usuli orqali mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilg‘or pedagogik tajribalar o‘rganildi. Taqqoslash usuli yordamida xorijiy va mahalliy yondashuvlar o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlandi.

Shuningdek, empirik tadqiqot usullari — kuzatish, so‘rovnoma va intervyu orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning inklyuziv ta’limga tayyorgarlik darajasi, ularning bilim, ko‘nikma va munosabatlari tahlil qilindi. Olingan ma’lumotlar statistik va sifat jihatdan qayta ishlanib, umumlashtirildi.

Umuman olganda, qo‘llanilgan metodologik yondashuvlar bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning samarali pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash va ilmiy asoslashga xizmat qiladi.

Muhokama

Bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlari masalasi ta’lim tizimining sifatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritish uchun o‘qituvchilar nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy ko‘nikmalar va barqaror kasbiy kompetensiyalarga ega bo‘lishlari zarur.

Muhokama jarayonida aniqlandiki, oliy ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limga oid maxsus fanlarning joriy etilishi bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu fanlar orqali talabalar alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilar bilan ishlash usullarini, individual yondashuv tamoyillarini hamda differensial ta’lim strategiyalarini o‘rganadilar. Shu bilan birga, amaliy mashg‘ulotlar va pedagogik amaliyotlar ularning real ta’lim muhitida ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, tadqiqotda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish inklyuziv ta’limga tayyorgarlik jarayonini sezilarli darajada yaxshilashi aniqlandi. Raqamli ta’lim platformalari, multimedia vositalari va adaptiv o‘qitish tizimlari talabalarga turli imkoniyatlarga ega o‘quvchilar bilan ishlash bo‘yicha amaliy tasavvurlarni kengaytirish imkonini beradi. Bu esa ularning kasbiy faoliyatga tayyorligini kuchaytiradi.

Biroq tahlillar shuni ham ko‘rsatadiki, hozirgi kunda ayrim oliy ta’lim muassasalarida inklyuziv ta’limga tayyorlash jarayoni yetarlicha tizimli tashkil etilmagan. Moddiy-texnik baza, metodik ta’minot va pedagog kadrlarning maxsus tayyorgarligi bilan bog‘liq muammolar mavjud. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarini to‘liq shakllanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Muhokama natijalariga ko‘ra, bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashni takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish lozim: o‘quv rejalarini zamonaviy talablarga moslashtirish, amaliyotga yo‘naltirilgan ta’limni kuchaytirish, pedagogik amaliyot bazalarini kengaytirish hamda raqamli texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish. Shu bilan birga, o‘qituvchilarda tolerantlik, empatiya va individual yondashuv kabi shaxsiy-kasbiy sifatlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlash ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uyg‘un holda qo‘llashni talab etadi. Faqat shu holda inklyuziv ta’limning samaradorligini ta’minlay oladigan malakali pedagog kadrlarni tayyorlash mumkin.

Xulosa

Bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashning pedagogik shart-sharoitlarini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, bu jarayon zamonaviy ta’lim tizimida alohida ahamiyatga ega. Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchilarda chuqur nazariy bilim, amaliy ko‘nikma hamda inklyuziv kompetensiyalar shakllangan bo‘lishi zarur.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, oliy ta’lim muassasalarida maxsus fanlarni joriy etish, pedagogik amaliyotni kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy jihatdan tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, talabalarda tolerantlik, empatiya va individual yondashuv kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirish inklyuziv ta’lim samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, mavjud ayrim muammolar — moddiy-texnik baza yetarli emasligi, metodik ta’minotning kamligi va amaliyot imkoniyatlarining cheklanganligi — bu jarayonni to‘liq amalga oshirishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli, mazkur yo‘nalishda tizimli yondashuv zarur.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarni inklyuziv ta’limga tayyorlashni takomillashtirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni yaxshilash, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va amaliy tayyorgarlikni kuchaytirish muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov A.A. Inklyuziv ta’lim asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
2. Ishmuxamedov R.J. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
3. Mirzaev B.S. Pedagogik kompetensiyalar va zamonaviy ta’lim. – Toshkent: Universitet, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2020.
5. Andreev V.I. Pedagogika: uchebniy kurs. – Moskva: Akademiya, 2018.
6. Polat Ye.S. Sovremennie pedagogicheskie i informatsionnie texnologii v obrazovanii. – Moskva: Akademiya, 2020.
7. Slastyonin V.A., Podimova L.S. Pedagogika. Innovatsionnaya deyatelnost. – Moskva: Akademiya, 2019.
8. YuNESKO. Rukovodstvo po inklyuzivnomu obrazovaniyu. – Parij, 2017.